

Työttömien Keskusjärjestö: Lausunto hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta ja maakuntien perustamista koskevaksi lainsäädännöksi VN/8871/2019

Kysymyksiä uudistuksen tavoitteista:

1. Voidaanko esityksellä kaventaa väestön terveys- ja hyvinvointieroja sekä parantaa palvelujen yhdenvertaisuutta? Jos ei, niin miten ehdotusta tulisi siltä osin muuttaa?

Lain tavoitteissa todetaan: *Sosiaali- ja terveydenhuollossa uudistuksen tavoitteena on edistää ja ylläpitää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä varmistaa yhdenvertaiset, yhteentoimivat ja kustannusvaikuttavat palvelut koko maassa.*

Esityksessä ehdotetaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon perus- ja erikoistason järjestämistä yhden järjestäjän eli sote-maakuntien vastuulle. Ehdotus kokoaisi myös toiminnan yhden budjetin alaisuuteen.

Hallinnolliseen uudistukseen liittyen Työttömien Keskusjärjestö kysyy, ovatko maakunnat liian etäällä kuntalaisdemokratiasta? Miten kuntalainen voi omalla äänellään vaikuttaa siihen, mikä on palveluiden järjestämisen tapa ja riittävä laatu omalla asuinalueellaan?

Lakiesityksen sisältöihin liittyen Työttömien Keskusjärjestö katsoo, että sote-uudistuksessa ja hallinnollisessa maakuntauudistuksessa on selkeästi huomioitava heikossa työmarkkina-asemassa olevien ja pitkäaikaistyöttömien palvelutarve väestön yhdenvertaisuuteen liittyen. Uudistuksen kärkenä tulee olla sosiaalisen ja terveydellisen eriarvoisuuden kaventaminen eri ihmisryhmien välillä. Väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja tulee tarkastella kaikilla osa-alueilla: elinoloissa, terveydessä sekä koetussa hyvinvoinnissa.

Tutkimusten mukaan hyvinvointierot ovat pitkälti tulosidonnaisia. Köyhyyttä kokevilla ja matalan tulotason omaavilla henkilöillä on selvästi enemmän sairauksia ja toimintakykyongelmia kuin hyvätuloisemmilla. Työttömillä ennen aikaiset kuolemat, sairaudet ja toimintarajoitteet ovat paljon yleisempiä kuin työssä käyvillä. Riippumatta hallintorakenteesta terveyspalvelujen oikeudenmukainen jakautuminen ja sosiaalinen hyvinvointi tulee olla sote-uudistuksessa kaikkien kansalaisten oikeutena myös haavoittuvimmassa asemassa olevilla. Tärkeää on perustason palveluiden turvaaminen ja joustavoittaminen sekä ennalta ehkäisevän työn tehostaminen.

Tutkimustieto sekä Työttömien Keskusjärjestön Terveysdeksi-hankkeen monen vuoden ajalta tekemät havainnot työttömyyden kentältä kertovat, että pitkäaikaistyöttömät ovat sairaampia kuin muu väestö. Silti he käyttävät terveyspalveluita muita vähemmän. Syitä tähän ovat mm. työttömien tietämättömyys oikeuksistaan palveluihin sekä puutteelliset taidot niihin hakeutumisessa. Monikaan pitkäaikaistyötön ei omista tai osaa käyttää digitaalisia välineitä tai palveluita esimerkiksi sähköinen ajanvaraus tai terveystarkastus tai verkossa täytettävät esitietolomakkeet (Sosiaalibarometri 2020).

Nykyinen suuntaus palveluiden sähköistämässä sekä etäpalveluihin siirtymisessä lisää heikoimmassa asemassa olevien asemaa ja eriarvoisuutta. Siksi laissa tulee huolehtia, että kaikilla kansalaisilla on yhdenvertainen mahdollisuus tiedonsaantiin eri tietolähteissä ja kanavissa. Mahdollisuus saada

kasvokkaista, henkilökohtaista palvelua kaikilla sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmään liittyvillä tasoilla tulee sisällyttää lainsäädäntöön.

2. Palveluiden järjestämisestä

Terveys- ja hyvinvointierojen yhtenä juurisyynä on eriarvoisuus tiedon suhteen (tieto terveydestä ja hyvinvoinnista sekä tieto terveyspalveluista) ja sen aiheuttama eriarvoisuus palveluihin pääsyssä. Siksi palvelujen järjestämisen rinnalla tulee samaan aikaan laajentaa terveyden edistämisen- ja ennaltaehkäisevää työtä tulevissa maakunnissa/kunnissa.

Palveluiden järjestämisessä nykyinen kolmitasojärjestelmä – perusterveydenhuolto, yksityiset terveyspalvelut, työterveyshuolto – vahvistaa eriytymistä ja epätasa-arvoa. Perusterveydenhuolto ei kykene riittävästi huomioimaan pitkäaikaistyöttömien erityistarpeita, ja kahteen jälkimmäiseen ei heille ole sijaa.

Pitkäaikaistyöttömien ja muiden heikommassa asemassa olevien palveluiden tulee muodostaa joustavia kokonaisuuksia, jossa asiakas saa tarvitsemansa avun ja tuen hallinnonalasta riippumatta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tulee olla riittävän varhaisia, oikea-aikaisia sekä tukea toiminta- ja työkykyä ja kuntoutumista. Työterveyshuollon erityisosaamista tulee voida tarvittaessa hyödyntää, sillä monen työttömän ongelmat tai sairastuminen juontaa työelämään. Lisäksi työllisyyspalvelut tulee kytkeä kiinteästi palvelukokonaisuuteen.

Pitkäaikaistyöttömän kohdalla kyse on usein monialaisesta palvelutarpeesta. Tiedetään, että sosiaaliset tekijät vaikuttavat suuresti terveyteen ja sairastavuuteen, ja että syrjäytymiseen ja pitkäaikaistyöttömyyteen kietoutuu usein terveys- ja talousongelmia. Paljon palveluita tarvitsevan asiakkaan polun tulee voida käynnistyä mistä tahansa, toisin sanoen kuka tahansa ammattilainen voi ottaa asiakkaasta ensikopin.

Jotta monialaisuus ja joustava tiedonkulku aidosti toteutuisi ja hallinto- ja organisaatorajat ylittävä yhteistyö onnistuisi, tulee tietosuojaan ja -järjestelmiin liittyvät esteet selvittää ja purkaa. Jotta asiakkaita osataan ohjata tarkoituksenmukaisesti palveluihin, tulee henkilöstöä perehdyttää koko palvelujärjestelmään nykyistä laajemmin.

3. Työttömän terveystarkastus

Usein pitkäaikaistyöttömän taival terveyspalveluissa alkaa työttömän terveystarkastuksesta, josta edetään kohti kattavampaa terveyspalvelusta ja kuntoutustarpeen arviointia.

Eryteisesti pandemia-ajan pitkäaikaisvaikutuksia silmällä pitäen työttömien terveystarkastuksiin liittyviä palveluita toiminta- ja työkyvyn turvaamiseksi ei tule karsia vaan lisätä.

Työttömien Keskusjärjestön mielestä lainsäädännössä tulee turvata työttömien oikeus maksuttomaan terveystarkastukseen ja sekä siihen liittyvien lisäselvityksiin ja -hoitoihin työttömän toiminta- ja työkyvyn säilyttämiseksi. Maakuntien/kuntien tulee turvata ja kehittää työttömien terveydenhoitoon ja sosiaalipalveluihin liittyvää toimintaa.

4. Palvelupolku vs. palvelutarve

Työttömien palvelukokonaisuuden johtoajatuksena tulee olla Työ ensin -periaate, jossa lähtökohtaisesti etsitään työttömän jäljellä olevasta työkyvystä ratkaisuja työllistymiseen. Eli ensin etsitään onko sopivaa työtä ja vasta tämän jälkeen katsotaan muu palvelutarve.

Työttömien Keskusjärjestö ry

Tarveselvityksen jälkeen asiakkaalle tulee järjestää tarvittavaa kuntoutusta ja muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Näitä palveluita voidaan tarjota myös työn yhteyteen ja järjestää samanaikaisesti.

Tavoite ja tarkoitus on siirtyä *yhdensuuntaisesta palvelupolkuajattelusta* (jossa yksi palvelu seuraa toista palvelua: kuntoutus – kuntouttava työtoiminta – työkokeilu – palkkatuki – palkkatyö) kohti *palvelutarveajattelua* (jossa palvelua on saatavilla tarpeen ja tilanteen vaatiessa: *työstä kuntoutukseen ja kuntoutuksesta työhön ja työn aikana kuntoutusta ja/tai muita terveys- tai sosiaalipalveluita*).

Paljon palveluita tarvitseville, kuten pitkäaikaistyöttömät usein ovat, tulisi nimetä ns. asiakasvastaava (case manager), joka koordinoi palveluita, toimii yhteyshenkilönä sekä luotsaa asiakasta palveluiden välillä / sisällä. Koordinoinnin ja ohjauksen avulla voidaan varmistaa palveluiden ja hoidon oikea-aikainen toteutuminen ja paras mahdollinen hyöty asiakkaalle. Palvelujen koordinointi säästää myös kustannuksia.

5. Alueelliset erityispiirteet / kolmas sektori

On tärkeää, että sote- ja maakuntauudistuksessa huomioidaan alueelliset erityispiirteet väestön tarpeiden, hyvinvoinnin, sairastavuuden, työllisyyden ja palvelutuotannon mukaan. Kolmannen sektorin ja paikallisten toimijoiden osuus ja palveluiden tuottamisessa tulee kirjata lakiin vahvemmin.

Paikallisilla järjestöillä on alueen ja asukkaiden tuntemus, ja ne voivat tarjota apua, vertaistukea, kokemusasiantuntijuutta ja kumppanuutta, olla kunnalle yhteistyötoimijana ja kuntalaisille yhteisönä. Kolmas sektori tulee kiinteästi integroida osaksi paikallista palvelurakennetta, ja kuntien tulee ensisijaisesti suosia niitä hankinnoissaan. Palveluiden tulee olla lähellä asukkaita, Mikäli palveluihin on pitkät välimatkat, jäävät ne helposti käyttämättä.

Lisäksi kolmannen sektorin työpanos vähäosaisten äänitorvena, tiedon levittäjänä ja demokratian edistäjänä on merkittävä.

6. Asiakasmaksulaki

Työttömien Keskusjärjestö pitää asiakasmaksulain uudistuksia (hallituksen esitys eduskunnalle 17.9.2020) pääosin hyvänä (todeten samalla, että pitkäaikaistyöttömän arjessa lakiuudistukset nivoutuvat toisiinsa kiinteästi). Työttömille tulee tulevaisuudessakin turvata mahdollisuus maksuttomiin terveyspalveluihin.

Myönteistä on, että asiakasmaksulaissa korostettaisiin asiakasmaksujen alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuutta toimeentulotukeen nähden. Lisäksi Keskusjärjestö pitää tärkeänä sitä, että suun terveydenhuollon käynti- ja toimenpidemaksut sisällytetään asiakasmaksuihin. Tärkeä on myös säädös, jonka perusteella kunnan olisi annettava asiakkaalle riittävästi ja ymmärrettävästi tietoa maksun huojentamista koskevasta sääntelystä.

Helsingissä 25.9.2020

Työttömien Keskusjärjestön puolesta,
Jukka Haapakoski
Toiminnanjohtaja
jukka.haapakoski@tyottomat.fi
+358 50 577 2580

Taustatietoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyen:

Suomalaisten hyvinvointi 2018 www.julkari.fi/handle/10024/137498

Hyvinvointikompassi THL www.hyvinvointikompassi.fi/fi/web/hyvinvointikompassi/

FinTerveys tutkimukset www.thl.fi/finterveys

FinSote-tutkimuksen verkkosivut thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finsote-tutkimus